

4. Цивільний кодекс України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15#Text>.
5. OAO NEFTYANAYA KOMPANIYA YUKOS v. RUSSIA (decision), appl. no 14902/04, 29/01/2009. URL: hudoc.echr.coe.int/.
6. CAPITAL BANK AD v. BULGARIA 1(decision), appl. no 49429/99 09/09/2004. URL: hudoc.echr.coe.int/.
7. FELDMAN AND SLOVYANSKY BANK v. UKRAINE, appl. no 42758/05, 21/12/2017. URL: hudoc.echr.coe.int/.

Василюк Максим Миколайович,
аспірант 3 курсу денної форми навчання
КНЕУ імені Вадима Гетьмана
м. Київ, Україна

ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ОСКАРЖЕННЯ ФРАУДАТОРНИХ УГОД БОРЖНИКА В ПРОЦЕДУРІ БАНКРУТСТВА

Реформування законодавства і прийняття нового Кодексу України з процедур банкрутства (далі за текстом вживається, як «Кодекс»), передбачає певний порядок та умови відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом із метою задоволення вимог кредиторів.

Таким чином, наголошується саме на першочерговості задоволення вимог кредиторів, що є особливо актуальним в умовах стрімкого падіння платоспроможності як юридичних, так і фізичних осіб в нашій країні.

На думку експертів, прийняття Кодексу дозволить Україні піднятися на 30 місце у рейтингу Світового банку Doing Business за показником «врегулювання неплатоспроможності». У 2020 році Україна займала 146 місце (з 180 позицій) і виправити цю ситуацію може лише нові механізми, запропоновані Кодексом. Коефіцієнт повернення коштів, згідно із вказаного рейтингу, який вимірюється у центах за долар США в Україні становить 9,8 цента. При цьому, середній показник в країнах Європи та Центральної Азії становить 38,5 центів. [11] Очікувані зрушення мають визначальний вплив на довіру до України і її судової системи.

Час вирішення неплатоспроможності згідно вказаним критерієм в Україні, (який вимірюється в роках) становить 2,9 року, середній показник в країнах Європи та Центральної Азії становить 2,3 роки. [13]

Слід враховувати, що визнання договорів недійсними у процедурі банкрутства – може збільшувати термін самої процедури, проте, в разі задоволення таких позовних вимог кредиторів або арбітражного керуючого, може збільшуватися коефіцієнт повернення коштів, покращуючи рейтинг України.

Порівняно з положеннями [Закону України "Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом"](#), діючі механізми оскарження правочинів боржника, на нашу думку, не були ефективним. Цьому заважали малий строк (один рік), обмежене коло кредиторів, які могли

звертатися із заявою про визнання угоди недійсною. З прийняттям та введенням в дію Кодексу, законодавцем закладено дієвий та ефективний правовий інструмент, який надає кредиторам можливість для захисту своїх прав та законних інтересів під час судової процедури банкрутства, щодо визнання правочинів боржника недійсними, і створює передумови для збільшення ліквідаційної маси боржника задля задоволення вимог кредиторів.

Основні проблеми визнання недійсними угод у межах процедури банкрутства лежать у двох аспектах – матеріальному регулюванні вказаних правовідносин, та процесуальному регулюванні розгляду вказаних заяв судом під час процедури банкрутства. Крім того, не є однозначною такою і думка щодо застосування строку визначеного статтею 42 Кодексу, зокрема його темпорального критерію.

Предмет дослідження визнання недійсними угод в межах процедури банкрутства вченими та практиками лежав виключно у правовій площині регулювання нормами спеціального закону – Кодексу. При цьому вченими не охоплювалось неналежне процесуальне регулювання розгляду таких спорів через значну кількість зацікавлених осіб – кредиторів та їх процесуальну дієздатність.

Проблема процесуальної неврегульованості норм законодавства полягає в тому, що звернення одного із суб'єктів з заявою про визнання правочину недійсним, позбавляє можливості іншого суб'єкту, у належний процесуальний спосіб приєднатися до такої заяви. У разі, якщо заява не обґрунтована, або обґрунтована неналежним чином, суд може відмовити в її задоволенні, навіть, якщо оспорюваний правочин був укладений на шкоду боржника, із відповідними процесуальними наслідками.

Слід наголосити, що Статтею 204 Цивільного кодексу України закріплено презумпцію правомірності угоди. [1] Наявність вказаної презумпції, з урахуванням положень чинного господарсько-процесуального кодексу України покладає обов'язок на сторону, яка оспорує правочин щодо доведеності обставин, що свідчать про його недійсність, або укладення угоди на шкоду інтересам кредиторів.

Історично склалося, що боржники перед фінансовим крахом намагалися різними способами приховувати своє майно від кредиторів. З цією метою укладалися фіктивні угоди з відчуження майна на користь пов'язаних осіб. Як наслідок, кредитори не мали можливості задовольнити свої вимоги і йому надавався судовий захист у вигляді поворотних позовів. З юридичної точки зору, це – позов (*action Pauliana*) проти боржника та осіб, причетних до розтрати майна, яке відбулося внаслідок омани [8, с. 339–342] метою якого є задоволення вимог кредиторів.

Прийнятий в Україні Кодекс з процедур банкрутства передбачає визнання недійсними угод боржника у межах справи про банкрутство і має на меті максимальне задоволення вимог усіх кредиторів.

Для регулювання взаємовідносин між боржниками і кредиторами, доречно звернутися до судової практики, сформованої Верховним судом. Так, у постанові Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі №369/11268/16-ц угоди, які вчинено боржником на шкоду кредитору названо ФРАУДАТОРНИМИ ПРАВОЧИНАМИ. [7] Фраудаторні правочини в українському законодавстві регулюються виключно в певних сферах, зокрема: і у банкрутстві підприємств.

Спори про визнання недійсними будь-яких угод, укладених боржником, розглядаються Господарським судом у межах справи про банкрутство. Кодекс встановлює суб'єктний склад спору про визнання недійсними угод боржника в межах справи про банкрутство, при цьому цей суб'єктний склад є розширеним порівняно із попереднім законодавством.

Так, у статті 42 Кодексу, визначено, що відповідну заяву може подавати кредитор або арбітражний керуючий. Такими є особи, визначені в статті 1 Кодексу. На відміну від статі 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» з аналогічною заявою міг звертатися виключно конкурсний кредитор та арбітражний керуючий.

За змістом статті 42 Кодексу подавати заяви про визнання недійсними угод боржника може також і арбітражний керуючий, який діє залежно від стадії, а саме розпорядник майна (ч.9 ст.44 Кодексу); керуючий санацією (ч.5 ст.50 Кодексу), та ліквідатор (ч.1 ст.61 Кодексу). При цьому, під час ліквідаційної процедури, в разі виявлення фраздаторних правочинів, звернення із такими заявами, є обов'язком ліквідатора.

Вважаємо, що звернення з заявою про визнання угоди боржника недійсною, має подаватися арбітражним керуючим, оскільки у кредитора відсутні первинні бухгалтерські документи, щодо оспорювання угоди. При цьому, важливим аспектом таких документів (доказів), є те, що такі документи повинні бути належними і допустимими, тобто стосуватися предмету спору та отриманими заявником у встановлений законом спосіб, а отже повинні знаходитися у арбітражного керуючого.

При цьому, у арбітражного керуючого в силу приписів ст.12 Кодексу відсутній обов'язок надавати кредиторам для ознайомлення такі документи, а у кредиторів в силу положень Кодексу відсутнє право їх вимагати у арбітражного керуючого. Разом із цим, частиною 3 статті 12 Кодексу встановлено, що під час реалізації своїх прав та обов'язків арбітражний керуючий зобов'язаний діяти добросовісно, розсудливо та з метою, з якою ці права та обов'язки надано (покладено).

Враховуючи наведене, вважаємо, що арбітражний керуючий, надавши оцінку документам, повинен визначити наявність підстав для визнання недійсними угод боржника та перспективність подання заяви для наповнення ліквідаційної маси, і погашення вимог кредиторів, а також узгодити питання можливого оспорювання угод кредиторами.

Арбітражний керуючий може винести питання щодо можливості звернення із заявою про визнання угод недійсним на обговорення зборів комітету кредиторів, або зборів кредиторів. В такому випадку комітет кредиторів за власною ініціативою може виступити додатковим суб'єктом визнання недійсними угод боржника. Означене буде сприяти забезпеченню прозорості оскарженню правочинів недійсним, та ефективності процедури банкрутства.

Слід відзначити, що ст. 42 Кодексу розширює підстави для визнання недійсною угоду, яка може відповідати вимогам Цивільного та Господарського законодавства, проте вчинена у період протягом трьох років, що передував відкриттю процедури банкрутства або після порушення справи про банкрутство та вчинена на шкоду боржнику або його кредиторам.

При цьому, звертаю увагу, що недійсними можуть бути лише ті, підстави визнання недійсними яких передбачено Кодексом. Так, у статті 42 Кодексу законодавець визначив різні умови для визнання недійсності правочинів боржника. Так, до основних умов належать: по-перше, вчинення угод після відкриття провадження у справі про банкрутство; по-друге, вчинення угод протягом трьох років, що передували відкриттю провадження у справі про банкрутство; по-третє, якщо правочини завдали збитків боржнику або кредиторам.

Наголошуємо, що в новому Кодексі використовується поняття "правочин". Відповідно статті 202 Цивільного кодексу України [1] встановлено, що правочином є дія особи, спрямована на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. Водночас, не кожен правочин є договором (угодою), а лише той, який опосередковує домовленість двох чи більше осіб, спрямовану на набуття, зміну або припинення цивільних прав і обов'язків. При цьому правочин – такий юридичний факт, який є належною правовою підставою виникнення, зміни або припинення цивільних прав та обов'язків. [10, с. 168–185].

Виконання правочину в своїй більшості підтверджується товаро-розпорядчим документом, актом приймання передачі, тощо. Згідно усталеною судовою практикою, акт приймання -передачі не являється правочином, та не може бути визнаний недійсним в судовому порядку.

В такому контексті виникає неврегульованість. Якщо правочин був укладений між сторонами поза трирічним строком, а дія боржника, яка підпадає під визначені ознаки в ст.42 Кодексу (передача майна за відплатним договором, або прийняття майна за завищеною вартістю, підпадає під 3 річний строк), в таких випадках, враховуючи доктринальні приписи ст.42 Кодексу, правочин не може підлягати оскарженню.

Виходячи з зазначеного, визначення строку для оскарження правочинів, має бути не з дати укладення правочину, а з дати виникнення або виконання безпосереднього зобов'язання, яке завдало шкоду. Тому доцільно, що б темпоральний критерій виходив безпосередньо від дати виникнення зобов'язання, якими була завдана шкода, що потребує доопрацювання.

Крім того, стаття 42 Кодексу не передбачає, на відміну від статті 20 Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», спростування майнових дій. Цей інститут був виключений з Кодексу.

Слід додатково констатувати, що на даний час існує спірна позиція щодо часового застосування статті 42 Кодексу, зокрема чи можуть розповсюджуватися положення вказаної статті для застосування трирічного строку підозрілого періоду, до моменту вступу в дію Кодексу.

Разом із цим, вказана колізія, не позбавляє учасників провадження справи про банкрутство визнавати правочини боржника на підставі загальних положень Цивільного та Господарського кодексів України, поряд із цим, як зазначалось у вказаній статті, відсутність належного процесуального регулювання вказаних проваджень під час розгляду справ про банкрутство.

Отже, зміни у законодавстві про неплатоспроможність та банкрутство, а саме прийняття Кодексу України з процедур банкрутства, суттєво вплинули на розвиток інституту визнання недійсними угод боржника у межах справи про банкрутство, при цьому на даний час містять суттєві недоліки. Збільшивши у часі підозрілий період з одного року до трьох років, та розширивши коло суб'єктів на звернення із вказаними заявами, законодавець збільшив можливість захисту кредитором своїх інтересів та забезпечення справедливого задоволення своїх вимог. При цьому, залишається невизначеність з приводу обрахунку присічної дати для звернення із заявою до суду, зокрема в частині вчинення дії, яка завдала шкоди боржнику, або укладення договору з останнім, а також чи можливо ретроактивно застосовувати вказані положення кодексу.

Значна кількість питань, у тому числі щодо наслідків визнання угод боржника недійсними, залишилися недостатньо врегульованими.

Таким чином, удосконалений інститут оскарження правочинів (угод) боржника може використовуватись як боржником, так і кредиторами для досягнення відповідної мети у процедурах банкрутства, позитивно вплинути на інвестиційний рейтинг України.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Цивільний кодекс України від 16.01.2003 зі змінами та доповненнями, № 435-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/435-15>
2. Господарський кодекс України від 16.01.2003 зі змінами та доповненнями, № 436-IV. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>
3. Господарсько-процесуальний кодекс України від 06.11.1991 № 1798-XII, в редакції Закону [№ 2147-VIII від 03.10.2017](#) зі змінами та доповненнями. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1798-12#Text>
4. Кодекс України з процедур банкрутства від 18.10.2018 року № 2597-VIII від 18.10.2018 р. зі змінами URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2597-19#Text>

5. Закон України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом» (в редакції від 30.06.1999 р. No 784-XIV та від 22.12.2011 р. No 4212-VI) URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2343-12#Text>
6. Постанова Верховного Суду від 30.01.2019 у справі № 910/6179/17. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/79846005>
7. Постанова Великої Палати Верховного Суду від 03.07.2019 у справі № 369/11268/16-ц. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/83482786>
8. Постанова Верховного Суду від 02.06.2021 у справі № 904/7905/16. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/97806436>
9. Постанова Верховного Суду від 28.10.2021 у справі № 911/1012/13. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/101424055>
10. Окрема думка судді Касаційного господарського суду у складі Верховного суду Банасько О.О. від 28.10.2021 у справі № 911/1012/13. Єдиний державний реєстр судових рішень URL: <https://reyestr.court.gov.ua/Review/102058565>
11. Малишев К. И. Избранные труды по конкурсному процессу и иным институтам торгового права / К. И. Малышев. М. : Статут, 2007. 795 с.
12. Поляков Б. М. Право несостоятельности (банкротства) в Украине. Київ, 2003. 400 с.
13. Цивільне право України, підручник за редакцією О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, Київ, Юринком Інтер, Книга перша. 2005. 735 с.
14. Doing Business. WORD BANK GROUP. 2020. URL: <https://russian.doingbusiness.org/ru/custom-query> (дата звернення 20.09.2020).
15. BRDO врегулювання неплатоспроможності 2019. URL: <https://db.brdo.com.ua>
16. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України, Doing Business. 2020, URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=05376d6c-3772-4027-ac6f-73e33e2905a8&title=DoingBusiness2019>

Донков Сергій Вікторович
аспірант Університету ДФС
арбітражний керуючий, радник ЮФ «Евріс»
м. Київ, Україна

НЕЗАЛЕЖНІСТЬ АРБІТРАЖНОГО КЕРУЮЧОГО ЯК ОСНОВА ЕФЕКТИВНОСТІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ

Останнім часом процедури відновлення платоспроможності неспроможних боржників або їх ліквідації внаслідок визнання судом банкрутами привертають особливу увагу, що зумовлено негативними економічними процесами в нашій